

<https://liar.ui.ac.ir/?lang=en>

Literary Arts

E-ISSN: 2322-3448

Document Type: Research Paper

Vol. 16, Issue 1, No.46, Spring 2024, pp. 37-56

Received: 04/01/2024 Accepted: 02/06/2024

A Study of the Rhetorical Effect of Reflecting Greco-Roman Mythological Characters in Afghanistan's Contemporary Poetry

Mohammad Daneshgar

Assistant Professor, Department of Dari Language and Literature, Faculty of Education, Jowzjan University, Jowzjan, Afghanistan
mohammad.daneshgar@ju.edu.af

Seyed Ali Ghasemzadeh *

Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature & Humanities, Imam Khomeini International University (IKIU), Qazvin, Iran
s.a.ghasemzadeh@hum.ikiu.ac.ir

Reza Chehrehgani

Associate Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature & Humanities, Imam Khomeini International University (IKIU), Qazvin, Iran
chehrehgani@hum.ikiu.ac.ir

Abstract

Myth is the poetic expression of great landscapes of nature and mysterious directors of natural and supernatural phenomena, which justifies the origin of human emotions with poetic vision and has rhetorical value with imaginative action. For this reason, myth, with its intertextual nature, has always been reproduced in literary works and has played a prominent role in the semantic, rhetorical, and aesthetic development of literary works. From the distant past until now, Persian language poets have paid attention to all kinds of myths, including Greco-Roman mythology, and have benefited from the diverse functions of these myths in the application of various concepts. Afghanistan's contemporary poets have reflected different concepts and benefited from the capacity of these myths, considering the reproduction of Greco-Roman mythology. Therefore, the current research, using a descriptive-analytical method, based on the intertextuality theory of Gérard Genette, examines the rhetorical effect of Greco-Roman mythology reflection in Afghanistan's contemporary poetry. The results of this research show that Afghanistan's poets have often reflected Greco-Roman mythology in the form of implied intertextuality. These poets have re-created myths to reflect social, romantic, mystical, didactical, resistance, and ideological concepts, as model, idealistic, and charismatic characters, in declarative and imperative sentences.

Keywords: Afghanistan's Contemporary Poetry, Greco-Roman myths, Intertextuality, Gérard Genette.

Introduction

Literature is the mysterious house of myths, and myths are one of the most important sources of inspiration and

*Corresponding author

Daneshgar, M., Ghasemzadeh, S. A., & Chehrehgani, R. (2024). A Scrutiny Study of Rhetorical Effect of Reflecting Greco-Roman Mythological Characters in Afghanistan's Contemporary Poetry. *Literary Arts*, 16(1), 37-56.

2322-3448 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

10.22108/LIAR.2024.140331.2342

fertility in literary creations, which, having a two-way relationship, help each other with different actions and functions in survival, continuity, and development. For this reason, literary works in terms of mythological rhetoric, are an endless treasure full of mythological elements, which myths over time, with ups and downs, in literature's different layers, have survived and helped to rebuild and change each other. On the other hand, myth is one of the components of world culture. It is recreated in written and oral works due to its symbolical value in imagination, in a symbolical, narrative, and imaginative form, in connection with the reflection of different concepts. This recreation occurs due to the myth's intertextual nature, and poets create themes and images according to the different capacities of these culturalized narrating symbols.

Greco-Roman myths, as a prominent part of the mythological elements of the world, have always been recreated in Persian poetry. For this reason, poets have reflected various concepts with the help of literary, rhetorical, and aesthetic capacities of these myths and have made optimal use of the role of such myths, with differences in approach. Afghanistan's contemporary poets have drawn different images with the help of Greco-Roman myths and have benefited from the diverse capacity of these myths in the semantic, aesthetic, literary, and rhetorical development of their poems.

Materials and Methods

This research analyzed the rhetorical effect of reflection of Greco-Roman mythological figures in Afghanistan's contemporary poetry. For this reason, in this research, the poems of Abdul Rahman Pazhwak, Bareq Shafiei, Abdul Hai Aryanpur, Asadollah Habib, Sarwar Azarakhsh, Abdul Qayum Qawim, and Azim Shahbal have been selected as case study samples, so that their poems have been analyzed using a descriptive-analytical method, based on Gérard Genette's Intertextuality theory.

Research Findings

Intertextuality is one of the new approaches to literary criticism that was founded in the 20th century. This approach examines and studies how texts are related. This new approach was invented by Julia Kristeva. Roland Barthes expanded it from a simple plan to a significant theory. With the opinions of Laurent Jenny and Michael Riffaterre, it was expanded from theoretical topics to a practical field. Gérard Genette used this approach to categorize any relationship between texts and called this relationship "Transtextuality". Based on Genette's theory, every phenomenon that openly or covertly links a text with other texts is called transtextuality. In this approach, the relationships of the texts are categorized into types of intertextuality, paratextuality, metatextuality, hypertextuality, and architextuality, and each of them examines the connection of texts based on the relationship. For this reason, myths are recreated throughout history in literary works. Afghanistan's contemporary poets, being aware of this capacity, have benefited from the rhetorical effects of myth to express various issues and have sought help from the diverse roles and functions of myths. These poets have recreated mythical characters of "Narcissus, Echo, Pan, Venus, Prometheus, Achilles" as allusion, allegorical, and implied intertextuality in the reflection of romantic, erotic, socialist, ideological, resistance, didactical, and patriotic concepts, and have created literary images with the help of myths recreating.

Discussion of Results and Conclusion

Considering the results of the present study, it can be concluded that:

1. Afghanistan's poets have recreated the myths of "Narcissus, Echo, Pan, Venus, Prometheus, and Achilles" in allusive, simile, and allusion forms of implied intertextuality, and have reflected concepts of romantic, erotic, socialist, ideological, resistance, didactic, and patriotically with the help of expressed myths.
2. Afghanistan's contemporary poets have greatly benefited from the rhetorical capacities of Prometheus, due to the reflection of socialist, resistance, and ideological concepts. Because "Prometheus" is symbology a symbol of rebellion and resistance and a manifestation of justice and anti-tyranny. For this reason, Afghanistan's contemporary poets have used this Greco-Roman myth to encourage people to form national resistance movements to fight against domestic tyranny.
3. According to the signs of paratextuality and architextuality, Afghanistan's contemporary poets often have used Greco-Roman myths to reflect the political-social situation, express romantic feelings, describe didactical concepts, resistance, and ideological concepts according to the aesthetic characteristics of romantic, socialist, and resistance poetic currents, didactical, mystical, idealistic, and charismatic characters.
4. Greco-Roman myths have been recreated in the contemporary poetry of Afghanistan in news and imperative sentences with the secondary purposes of warning, regret, rebuke, praise, description, atmosphere, expression of greatness, expression of importance, compassion, exaggeration, and removal of ugliness. These myths have been recreated in allusive, metaphorical, and allegorical structures with the depth of proportion, exaggeration, and simile as a model of commitment, loyalty, narcissism, autocracy, sacrifice, rebellion, standing, awareness, kindness, beauty, life, and ideal heroes.

بررسی تأثیر بلاغی بازتاب شخصیت‌های اساطیر یونانی‌رومی در شعر معاصر افغانستان

محمد دانشگر، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دری، دانشکده تعلیم و تربیه، دانشگاه جوزجان، جوزجان، افغانستان

mohammad.daneshgar@ju.edu.af

سید علی قاسم زاده* ، استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

s.a.ghasemzadeh@hum.ikiu.ac.ir

رضا چهرقانی، دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

chehreghani@hum.ikiu.ac.ir

چکیده

اسطوره، توصیف شاعرانه مناظر سترگ طبیعت و گردانندگان مرموز پدیده‌های طبیعی و فراطبیعی است که خاستگاه عواطف آدمی را با بینش شاعرانه توجیه می‌کند و با کنش خیال‌انگیزی ارزش بلاغی دارد. به همین دلیل اسطوره با ماهیت بینامتنی همواره در آثار ادبی بازتولید شده و در توسعه معنایی، بلاغی و زیباشناختی آثار ادبی نقش بارز و برجسته داشته است. شاعران فارسی زبان از گذشته‌های دور تا کنون به انواع عناصر اسطوره‌ای ملل مختلف از جمله به اساطیر یونانی-رومی توجه کرده و از کارکردهای متنوع این اسطوره‌ها در کاربست مفاهیم مختلف سود برده‌اند. شاعران معاصر افغانستان نیز باتوجه به بازتولید اساطیر یونانی-رومی، مفاهیم مختلف را بازتاب داده و از ظرفیت این گونه‌های اساطیری بهره برده‌اند. پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی مبتنی بر آرای بینامتنیت «ژرار ژنت»، تأثیر بلاغی بازتاب اساطیر یونانی-رومی را در شعر فارسی معاصر افغانستان بررسی و تحلیل می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که شاعران معاصر افغانستان اساطیر یونانی-رومی را به صورت‌های تلمیحی و اشاری بینامتنیت ضمنی، در جملات خبری و امری با اغراض ثانوی هشدار، تحذیر، تأسف، توبیخ، ستایش، توصیف، ترحم، بزرگ‌نمایی و قباحت‌زدایی به‌واسطه آرایه‌های اغراق، تلمیح، اسلوب معادله، تشبیه و استعاره بازآفرینی کرده‌اند.

کلیدواژه‌ها: شعر معاصر افغانستان، اساطیر یونانی‌رومی، بینامتنیت، ژرار ژنت

* مسؤول مکاتبات

دانشگر، محمد، قاسم زاده، سید علی، چهرقانی، رضا. (۱۴۰۳). بررسی تأثیر بلاغی بازتاب شخصیت‌های اساطیر یونانی-رومی در شعر معاصر افغانستان. *فنون ادبی*، ۱۶(۱)، ۳۷-۵۶.

۱. مقدمه

ادبیات خانه پنهان اساطیر و اساطیر از مهم‌ترین منابع و سرچشمه‌های الهام و زایایی در آفرینش‌های ادبی‌اند که با داشتن رابطه دوسویه با کنش و کارکردهای مختلف در بقا، تداوم و توسعه هم‌دیگر یاری می‌رسانند. به همین علت آثار ادبی به‌لحاظ بلاغت اساطیری، گنج بی‌پایان و مملو از مایه‌های اساطیر کهن است که اساطیر در طی زمان در لایه‌های مختلف آن به زندگی و حیات خود ادامه داده و با فراز و فرودهایی به تعمیر، تغییر و دگردیسی هم یاری رسانده‌اند (شمیسا، ۱۴۰۰، ص. ۱۱۳-۱۱۶). از سوی دیگر اسطوره از مؤلفه‌های فرهنگ جهانی است که در آثار مکتوب و شفاهی باتوجه به ارزش نمادین آن در خیال‌انگیزی، به‌صورت نمادین، روایی و تصویری، در پیوند به بازتاب مفاهیم مختلف به‌دلیل برخورداری از ویژگی تکرارشدگی و ماهیت بینامتنی بازتولید و بازآفرینی می‌شود و شاعران باتوجه به ظرفیت‌های مختلف این نماد روایت‌دار فرهنگی شده، مضمون‌پردازی و تصویرآفرینی کرده‌اند. اساطیر یونان-رومی به‌عنوان بخش برجسته‌ای از عناصر اساطیری جهان، در شعر فاخر فارسی همواره با فراز و فرودهایی بازآفرینی شده‌اند و شاعران به یاری ظرفیت‌های ادبی، بلاغی و زیباشناختی این عناصر، مفاهیم گوناگون را بازتاب داده و از نقش و کارکرد اسطوره‌های یونان-رومی با تفاوت بسامد و رویکرد استفاده کرده‌اند. شاعران معاصر افغانستان نیز باتوجه به این گونه‌های اساطیری تصویرهای مختلفی ترسیم کرده و از ظرفیت اسطوره‌های یونانی-رومی در توسعه معنایی، زیباشناختی، ادبی و بلاغی اشعار خود سود برده‌اند. به همین دلیل پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا به روش توصیفی تحلیلی بر آرای بینامتنیت ژرار ژنت تأثیر بلاغی بازتاب شخصیت‌های اساطیر یونانی-رومی را در شعر فارسی معاصر افغانستان با تکیه بر اشعار «عبدالرحمن پشواک، بارق شفیع، عبدالحی آرین‌پور، اسدالله حبیب، سرور آذرخش، عبدالقیوم قویم و عظیم شهبال» بررسی و تحلیل کند. مقاله حاضر پژوهشی است روشمند و علمی برای پاسخ‌دادن به پرسش‌های زیر:

۱. سرگذشت کدام شخصیت‌های اساطیر یونانی-رومی در شعر معاصر افغانستان بازآفرینی شده است؟
۲. اساطیر یونانی-رومی در شعر معاصر افغانستان با چه نقش و کارکردهایی بازتولید شده است؟
۳. شعر معاصر افغانستان در بازآفرینی شخصیت‌های اساطیر یونانی-رومی چه اهداف بلاغی را دنبال کرده است؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

اسطوره به دلیل ماهیت بینامتنی در آثار ادبی به‌گونه‌های مختلف بازتاب یافته و بازتولید شده است. به همین علت در حوزه بررسی و تحلیل نمادهای اساطیری در آثار منظوم و مثنوی فارسی تحقیقات فراوان و گسترده‌ای به‌صورت کتاب، مقاله و پایان‌نامه انجام شده است که یادآوری از همه آنها در این مجال ممکن نیست. در این بخش به مواردی که با موضوع این نوشتار ارتباط نزدیک‌تر دارد به‌صورت موجز اشاره می‌شود:

۱. محجوبه ذوالقدر، رضاچهرقانی و سیدعلی قاسم‌زاده در مقاله «تحلیل بینامتنی تلمیحات در شعر محمدکاظم کاظمی» (۱۳۹۸)، با روش توصیفی تحلیلی شیوه‌های کاربرد تلمیح را در اشعار محمد کاظم کاظمی بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که تلمیحات شعر کاظمی اغلب در پیوند با متون دینی شکل گرفته و روابط بینامتنی میان متن حاضر و غایب، برمبنای قواعد سه‌گانه کریستوا به صورت نفی جزئی، نفی متوازن و نفی کلی بروز یافته است که در این میان نفی جزئی در اشعار کاظمی از بسامد بیشتری برخوردار است.
۲. سید هاشم شهیر و رضا چهرقانی در مقاله «بررسی سنت استقبال در دیوان واصل کابلی» (۱۴۰۰)، موارد اثرپذیری شکل واصل کابلی از شاعران پیش از خود را به روش توصیفی تحلیلی برمبنای نظریه بینامتنیت و با تکیه بر داده‌های آماری بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که واصل ضمن استقبال گاه‌به‌گاه از طیف گسترده‌ای از شاعران پیش از خود به‌گونه‌ای نظام‌مند از حافظ تقلید کرده است.

۳. محمد دانشگر، سیدعلی قاسم‌زاده و رضا چهرقانی در مقاله «بازخوانی نقش و کارکرد فراخوانی شخصیت‌های اسطوره‌ای در شعر پایداری افغانستان» (۱۴۰۱ الف)، با روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد بینامتنیت ژرار ژنت به تحلیل اسطوره در شعر پایداری و اصف باختری پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که اغلب اسطوره‌های بازتاب‌یافته در شعر پایداری باختری از گونه اساطیر ملی و حضور بینامتنی آنها بیشتر به‌گونه تلمیحی و با بینامتنیت ضمنی مرتبط است و گاهی به‌صورت کنایی، نقل‌قول و ارجاع بینامتنیت صریح پیوسته است.

اما تا آنجا که بررسی شده است درباره موضوع «بررسی تأثیر بلاغی بازتاب شخصیت‌های اساطیر یونانی-رومی در شعر معاصر افغانستان» تاکنون پژوهشی به‌صورت کتاب و یا مقاله انجام نشده است. به همین دلیل گستره بازتولید عناصر اساطیر یونانی-رومی در شعر معاصر افغانستان ایجاب می‌کند تا در این باره پژوهشی شایسته انجام شود. پژوهش حاضر تلاش دارد به‌صورت روشمند تأثیر بلاغی بازتاب شخصیت‌های اساطیری یونانی-رومی را در شعر معاصر افغانستان بررسی و تحلیل کند تا کیفیت نقش و کارکرد عناصر اسطوره‌های یونانی و رومی در توسعه معنایی، بلاغی و زیباشناختی شعر فارسی معاصر افغانستان مطالعه شود.

۲-۱-۱. مبانی نظری پژوهش

اسطوره با برخورداری از ویژگی‌های تکرارشوندگی ماهیتی بینامتنی دارد. به همین دلیل در طول تاریخ در آثار مختلف هنری و ادبی بازآفرینی می‌شود. شاعران پارسی‌گوی معاصر افغانستان نیز با آگاهی از این ظرفیت اسطوره، در بازتاب مسائل مختلف از جلوه‌های نمادین زیباشناختی و بلاغی اسطوره سود برده و از نقش و کارکرد متنوع اساطیر به‌گونه چشم‌گیر یاری جسته‌اند. این‌گونه بهره‌گیری‌ها در اساس نشان‌دهنده ماهیت بینامتنی اسطوره در کاربست مفاهیم سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، عرفانی و عاطفی است. بنابراین، لازم است پیش از ورود به مبحث اصلی نگاهی اگرچه گذرا به نظریه بینامتنیت داشته باشیم.

۲-۱-۱-۱. بینامتنیت - ترامنتیت

در حوزه مطالعات علوم انسانی بینامتنیت از رویکردهای نوین نقد ادبی است که در سده بیستم میلادی پایه‌گذاری شده و کیفیت پیوند متن‌ها را بررسی و مطالعه می‌کند. این رهیافت جدید را «یولیا کریستوا» ابداع کرد، «رولان بارت» آن را از طرحی ساده به نظریه‌ای درخور توجه گسترش داد و با نظرات «لوران ژنتی» و «میکائیل رفاتر» به‌روش تحلیل کاربردی مبدل گشت و از مباحث نظری به حوزه کاربردی گسترش یافت (نامورمطلق، ۱۳۹۴، ص. ۱۱-۱۴، ۱۸۵، ۲۰۶). «ژرار ژنت» این رویکرد را با دسته‌بندی و گونه‌شناسی، درباره هرگونه ارتباط یک متن با دیگر متن‌ها به‌کار بست و این رابطه و پیوند را «ترامنتیت» نامید. ترامنتیت گونه‌های مختلف ارتباط میان‌متنی را بررسی می‌کند و از دید ژرار ژنت هر پدیده‌ای که به‌طور آشکارا یا پنهانی متنی را در پیوند با متون دیگر قرار دهد ترامنتیت نامیده می‌شود. در این رویکرد، روابط متن‌ها به‌گونه‌های بینامتنیت، پیرامنتیت، فرامنتیت، سرمنتیت و بیش‌متنیت دسته‌بندی می‌شود که هر یک بر مبنای رابطه‌ای پیوند متن‌ها را بررسی و تحلیل می‌کند (نامورمطلق، ۱۳۸۶، ص. ۸۴-۹۴).

۲-۱-۱-۱. بینامتنیت

در بوطیقای ژنت بینامتنیت از گونه‌های مهم روابط ترامنتی است که بر مبنای رابطه هم‌حضور عناصر دو یا چند متن شکل می‌گیرد. این رابطه بر تأثیری دلالت می‌کند که حضور متن تأثیرگذار در هستی‌یابی و شکل‌گیری متن تأثیرپذیر را بررسی می‌کند آن‌گونه که اگر متن تأثیرگذار نمی‌بود، متن تأثیرپذیر می‌توانست وجود داشته باشد (نامورمطلق، ۱۳۹۵، ص. ۲۹، ۳۱). بینامتنیت ژنت از نظر حضور پنهان یا آشکار عناصر بینامتنی به‌گونه‌های صریح و ضمنی تقسیم می‌شود. در بینامتنیت صریح حضور یک متن در متن دیگر واضح و آشکار است که نقل‌قول و ارجاع از گونه‌های مهم آن محسوب می‌شوند. بینامتنیت ضمنی گونه‌های سرقت ادبی، کنایات، اشارات، تلمیحات، استعارات و ... را شامل می‌شود. در این گونه‌های بینامتنی به‌دلایل

ادبی و فرادبی از افشا و بازنمایی پیش‌متن خودداری می‌شود (صباغی، ۱۳۹۱، ص. ۶۴-۶۷). از این میان «سرقت ادبی» یکی از مهم‌ترین انواع بینامتنیت غیرصریح است که مؤلف به دلایل فرادبی سعی در پنهان‌سازی مرجع خود دارد و می‌کوشد تا به صورت تعمدی از آشکارکردن پیش‌متن پرهیز کند (اجیه و قادری، ۱۴۰۰، ص. ۶۹).

۲-۱-۲. پیرامتنیت

از نظر ژنت پیرامتنیت دریافت خوانندگان یک متن را توجیه می‌کند و برپایه رابطه آستانگی و تبلیغی شکل می‌گیرد. پیرامتن آستانگی عنوان اثر، نام مؤلف، اسامی دست‌اندرکاران، نام ناشر، پیشکش‌نامه، پانویس و ... و پیرامتن تبلیغی پوستر تبلیغی، تیزر تبلیغی و نشست‌های رونمایی اثر را دربرمی‌گیرد (نامورمطلق، ۱۳۸۶، ص. ۹۰).

۲-۱-۳. فرامتنیت:

از دید ژرار ژنت فرامتنیت براساس رابطه تفسیری، تأویلی و انتقادی پدید می‌آید و با بینامتنیت از دو جهت تفاوت دارد «نخست اینکه رابطه فرامتنی رابطه انتقادی و تفسیری است نه خلقی ... دوم اینکه فرامتنیت از آن جهت که براساس رابطه برگرفتنی استوار می‌شود به بیش‌متنیت نزدیک‌تر است تا به بینامتنیت» (نامورمطلق، ۱۳۹۵، ص. ۲۷). دراصل در فرامتنیت عناصر ترامتنی برپایه تفسیر یا انتقاد رابطه دارند.

یعنی «هرگاه متن ۱ به نقد و تفسیر متن ۲ اقدام کند رابطه آنها رابطه‌ای فرامتنی خواهد بود؛ زیرا متن ۲ که به تفسیر و تشریح یا نقد می‌پردازد نسبت به متن ۱ یک فرامتن محسوب می‌شود. رابطه فرامتنی می‌تواند در تشریح، انکار یا تأیید متن ۱ عمل کند؛ مثلاً انواع تفاسیر کتب مقدس به نوعی تفسیر، تشریح و توضیح‌دهنده؛ اما بسیاری از آثار فلسفی همچون تهافت التهافت ابن رشد در رد و انکار تهافت الفلاسفه غزالی نوشته شده است» (نامور مطلق، ۱۳۸۶، ص. ۹۳).

۲-۱-۴. سرمتنیت

در نظریه ژنت سرمتنیت رابطه گونه‌شناسانه یک اثر نسبت به نوع ادبی را که متن به آن تعلق دارد بررسی می‌کند؛ مثلاً رابطه گونه‌هایی از نوع کمدی، تراژدی، حماسه و ... با سایر ژانرها و خرده‌ژانرها در این گونه‌ترامتنی بررسی می‌شود (نامورمطلق، ۱۳۹۵، ص. ۲۸).

سرمتنیت از موضوعات مهم و کهن در ادبیات و هنر محسوب می‌شود و گاهی نه فقط یک نظام طبقه‌بندی برای آثار خلق‌شده، یک قالب و چهارچوب برای خلق آثار استفاده می‌شده است. ژنت به نخستین گونه‌شناسی‌هایی که به‌طور عمده به سه‌گانه‌های تغزلی، حماسی و نمایشی می‌انجامید اشاره می‌کند. سه‌گانه‌هایی که قدمت آنها به نخستین نقدهای ادبی، یعنی به آثار ارسطو بازمی‌گردد. این سه‌گانه‌ها نزد افلاطون و ارسطو با توجه به محاکات از یکدیگر متمایز می‌شوند. ادبیات تغزلی شخصیت خود شاعر است در صورتی که حماسه یک روایت تلفیقی است که شاعر به‌عنوان روایتگر از دیگران سخن می‌گوید و در نمایش، شاعر پشت شخصیت‌های خود پنهان می‌شود. این سه تایی‌های گونه‌شناسی به شکل‌ها و با استدلال‌های گوناگونی در طول تاریخ تکرار شده است. چنین تمایزی از دیدگاه روایت‌شناسی نیز توجه شده است؛ زیرا هنر یا به‌طور انحصاری نقل روایت یا به‌طور انحصاری اجرای روایت است و یا تلفیق این دو باهم. در این ارتباط حماسه به‌طور انحصاری نقل روایت و نمایش به‌طور انحصاری تقلید یا اجرای آن و در نهایت برخی روایت‌ها گاهی نقل و گاهی تقلید (گفتگو) هستند (نامورمطلق، ۱۳۸۶، ص. ۹۳-۹۴).

۲-۱-۵. بیش‌متنیت

بیش‌متنیت به چگونگی تکثیر و گسترش متن‌ها می‌پردازد و براساس نظریه ژرار ژنت در این گونه‌ترامتنی رابطه متون براساس اقتباس و برگرفتنی شکل می‌گیرد نه برپایه رابطه هم‌حضور یعنی در بیش‌متنیت تأثیر یک متن بر متن دیگر بررسی می‌شود تا حضور عناصر بینامتن. به بیان دیگر هرگاه متن «ب» از متن «الف» برگرفته شود، رابطه آن دو بیش‌متنی خواهد بود.

این گونه نزدیک‌ترین نوع ترامتیت به بینامتنیت است، طوری که هر دو به موضوع رابطه میان دو متن ادبی هنری می‌پردازد. با این تفاوت که بینامتنیت براساس رابطه هم‌حضور و بیش‌متنیت برپایه رابطه اشتقاق و برگرفتی شکل می‌یابد. به بیان بهتر در بینامتنیت اگر متن نخست نباشد، متن دوم می‌تواند شکل گیرد؛ اما بدون بخش‌های وام گرفته شده از متن نخست. درحالی‌که در بیش‌متنیت اگر متن نخست نبود متن دوم نمی‌توانست هستی یابد؛ مثلاً رابطه گلستان و شاهنامه رابطه‌ای بینامتنی است در صورتی که رابطه میان خسرو شیرین نظامی و شاهنامه بیش‌متنی است؛ زیرا خسرو شیرین از شاهنامه برگرفته شده است، ولی گلستان سعدی بخش‌هایی از شاهنامه را به عاریه گرفته است آن‌گونه که اگر شاهنامه سروده نمی‌شد ممکن بود که گلستان تألیف شود، در حالی که در صورت سروده‌نشدن شاهنامه، آفرینش خسرو شیرین نظامی نه ممکن بود و نه متصور (نامورمطلق، ۱۳۹۵، ص. ۲۹).

رابطه بیش‌متنی براساس شاخصه‌هایی به انواعی تقسیم می‌شود. این انواع از نظر کارکرد، به طنز و بدون طنز از لحاظ ارتباط میان متن‌ها، به تراگونگی (تغییر) و همانگونگی (تقلید) و از نظر گونه، به پارودی، تراوستیسمان، شارژ، فورژری، پاستیش و ترانسپوزیسیون صورت‌بندی می‌شود. در ادامه این گونه‌ها به صورت مختصر بررسی می‌شود:

۱-۵-۱-۲. پاستیش

ژنت درباره معنای تفننی پاستیش گفته است که ابداع کننده پاستیش ناب، افلاطون است که این رابطه در بیش‌متنیت از تلاقی دو مؤلفه «همانگونگی و تفننی» ایجاد می‌شود. بنابراین پاستیش برمبنای شاخص همانگونگی، تقلید سبکی بیش‌متن از پیش‌متن به میان می‌آید؛ اما به علت اینکه دارای کارکرد تفننی است، نسبتش با بیش‌متن با تفنن و شوخی همراه است (آذر، ۱۳۹۵، ص. ۲۸).

۲-۱-۵-۲. شارژ

دومین گونه رابطه همانگونگی است که «غلو» معنی می‌دهد. در رابطه همانگونگی شارژ، غلو همراه با نوعی طنز است. زیرا در این رابطه بیش‌متنی، شارژ برپایه غلوکردن بیش‌متن نسبت به پیش‌متن شکل می‌گیرد و در آن کوشش می‌شود تغییرات سبکی تقلید شود تا نسبت به پیش‌متن، طنز و نقد را با خود داشته باشد. شارژکردن ویژگی‌هایی دارد که داشتن ویژگی قابلیت شارژ و شناخته‌شده بودن شارژشونده از عمده‌ترین شرایط شارژ به‌شمار می‌آید؛ مثلاً کاریکاتور از گونه‌های شارژ است که با غلوکردن یکی از صفات و ویژگی‌های پیش‌متن مانند شخصیت، شکل می‌یابد (نامورمطلق، ۱۳۹۱، ص. ۱۴۹).

۳-۱-۵-۲. فورژری

فورژری سومین گونه بیش‌متنیت است که به نوعی تقلید جدی بیش‌متن از پیش‌متن به‌شمار می‌آید. فورژری تقلیدی کامل است که کپی‌کاری و کار تقلبی زیرمجموعه‌های آن محسوب می‌شوند. ژنت، فورژری را ساده‌ترین و ناب‌ترین گونه تقلید می‌داند که از اثر تقلید جدی بیش‌متن از پیش‌متن به وجود می‌آید؛ مثلاً «فرهاد و شیرین» وحشی بافقی که با مرگ شاعر ناقص مانده بود در دوره‌های پسین توسط وصال شیرازی تکمیل تر شد و شخص دیگری در دوره قاجار آن را کامل کرد (آذر، ۱۳۹۵، ص. ۲۸).

۴-۱-۵-۲. پارودی

پارودی هم تراگونگی سبکی بیش‌متن از پیش‌متن است و هم دارای کارکرد فنی، یعنی در این فرایند مؤلف می‌خواهد با پیش‌متن شوخی کند تا متن تازه‌ای بیافریند. بنابراین پارودی آفرینش متن‌هایی است تازه و اغلب سرگرم‌کننده که بیشتر با شوخی نسبت به خود و خودی همراه است نه تخریب و تحقیر (نامورمطلق، ۱۳۹۱، ص. ۱۴۹).

۵-۱-۵-۲. تراوستیسمان

تراوستیسمان یا دگرپوشی، دومین گونه تراگونگی است که در تقابل با پارودی قرار دارد و در آن علاوه بر حفظ رابطه تراگونگی براساس کارکرد طنزی به تخریب و تحقیر پیش‌متن پرداخته می‌شود. ژنت دو گونه تراوستیسمان را مطرح کرده

است، گونه اول «بورلسک» نامیده شده است که به شوخی گرفتن چیزی مانند شوخی کوچهبازاری یا شوخی با آثار حماسی مشابهت دارد و گونه دوم آن به تراوستیسمان مدرن مسمما شده است (آذر، ۱۳۹۵، ص. ۲۹).

۶-۵-۱-۲. ترانسپوزیسیون

جای‌گشت، رایج‌ترین و متنوع‌ترین نوع بیش‌متنیت است که به تغییر سبک و تکثیر متن می‌پردازد. نقش جای‌گشت در تکثیر متنی بیش‌از دیگر گونه‌های بیش‌متنیت است؛ زیرا تمام انواع تکثیر ترامتنی که برپایه اصول بیناشانه‌ای و بینارسانه‌ای صورت گرفته باشد و کارکرد جدی داشته باشد، جای‌گشت به‌شمار می‌رود. اقتباس‌های بیناهنری اغلب از این دست‌اند؛ مثلاً تبدیل یک رمان به فیلم سینمایی جای‌گشت بیش‌متنی محسوب می‌شود. همچنین ترجمه از یک زبان به زبان دیگر نیز در زمره جای‌گشت قرار می‌گیرد؛ زیرا ترجمه تکثیر جدید پیش‌متن در یک فضای فرهنگی‌زبانی تازه در کارکرد جدی است. تبدیل نظم به نثر و برعکس که از انواع رایج تکثیر متنی تلقی می‌شود نیز در گونه جای‌گشت جای می‌گیرد. همین‌طور تغییر سنی متن نیز جای‌گشت به‌شمار می‌رود؛ برای مثال کتاب شاهنامه برای کودکان که اقتباسی بیناسنی محسوب می‌شود و بسیاری دیگر از این ترجمه‌ها و اقتباس‌ها در گونه جای‌گشت مطالعه می‌شوند (نامورمطلق، ۱۳۹۱، ص. ۱۵۰).

۲. بحث و بررسی

۲-۱. بازتاب اساطیر یونانی-رومی در شعر عبدالرحمن پژواک

عبدالرحمن پژواک از چهره‌های شاخص شعر معاصر افغانستان است که با وجود علاقه فراوان به سبک خراسانی و عراقی به‌علت گذشتن بخشی از زندگی شاعر در بیرون از کشور اشعارش از فرهنگ و ادبیات سایر ملل جهان بسیار تأثیر پذیرفته است (ثروتی، ۱۳۸۶، ص. ۱۳۰). به همین دلیل پژواک، ضمن توجه به اسطوره‌های ملی گاهی برخی از نمادهای اساطیر یونانی-رومی را در منظومه‌های خود بازآفرینی کرده و از ظرفیت نقش و کارکرد تصویرسازی و مضمون‌پردازی فراخوانی اسطوره‌های یونانی-رومی در غنای اندیشگانی اشعار خود سود برده است.

عبدالرحمن پژواک در شعر «اکو و پان» با استفاده از فرم و تصویرهای شعر کهن فارسی و با زبانی آرکائیک، روایت اسطوره‌های وفای اکو به نارسیس و خواست اهریمنی و غیراخلاقی پان از اکو را در پیوند به ستایش وفای زنان در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تناسب به‌صورت روایی و با تصرفات شاعرانه به نظم کشیده است. در این منظومه اکو نماد زنان وفادار و پای‌بند ارزش‌های اخلاقی و پان مظهر مردان خودخواه و خیانت‌کار است که شاعر به یاری بازآفرینی‌های هنری سرگذشت این دو عاشق نام‌دار را با سرگذشت «پان» ایزد چوپانان، گله‌ها، حیات وحش و طبیعت که در اساطیر یونان باستان نمادی از قدرت، شجاعت و پیروزی است پیوند داده و به یاری عنصر تخیل مضمون‌آفرینی کرده است.

میان خدایان سسیرت‌نکو	یکی زن‌خدا بود نامش اکو
ز زیبایی صورت و سسیرتش	جهان آینه‌بده بود در حیرتش
قدش سرو رعنای بستان حسن	به سیمای چون گل، گلستان حسن
خدایی دگر پان‌خدا، نام وی	جهان روشن از روی پدرام وی
میان خدایان روی جهان	در اقلیم نیرو خدا پهلوان
خداوند نیرو و جنگ و سستیز	خداوند پیکار و شمشیر تیز

(پژواک، ۱۳۷۹، ص. ۲۷-۲۸)

ابیات فوق از شعر «اکو و پان» نقل شده است. این منظومه با توصیف و فضاسازی به‌صورت روایی در صد و پنجاه و چهار بیت سروده شده است. عبدالرحمن پژواک این سروده را با توجه به مشخصات و ویژگی‌های زبانی، ادبی و فکری شعر

کهن فارسی از پیوند سرگذشت «اکو، پان و ناریس» به یاری تخیل پویا و بازآفرینی‌های هنری بازتولید کرده است. این منظومه از نظر شکل مثنوی و از لحاظ نوع ادبی حماسه مصنوع بلند است که براساس شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتنیت ژنت رابطه هم‌حضوری سرگذشت‌های اسطوره‌ای در آن تک‌گونه‌ای و از گونه تلمیحی بینامتنیت ضمنی است؛ زیرا شاعر با توجه به ژرف‌ساخت تناسب در آرایه تلمیح به کمک سرگذشت اساطیری «اکو، پان و ناریس» تعهد و وفای زنان را ستایش و خیانت مردان خودکامه را نکوهش کرده است. «پان» در شعر هومر به‌عنوان ایزد شگفت‌انگیز و فولکلوریک گله‌ها و رمه‌ها مطرح و به خنیاگری و آوازخوانی پری‌های کوهی هنگام تولدش اشاره شده است؛ اما «اکو» از پری‌های پرحرفی بوده است که ایزد «پان» شیفته‌اش می‌شود و سپس بر او خشم می‌برد و به یاری شبانان او را قطعه‌قطعه می‌کنند که تنها صدا از او می‌ماند (وارنر، ۱۳۸۹، ص. ۳۰۶-۳۰۷، ۳۲۳).

با توجه به نشانه‌های بینامتنی عبدالرحمن پژواک در شعر «وای بر آدم اگر پیرو شیطان باشد» به یاری مفاهیم عرفانی و اجتماعی، استحکام نظام سیاسی کشور برپایه مداخلات نیروی متجاوز را نکوهش کرده و در بیت‌هایی ضمن توصیه زمام‌داران رژیم دست‌نشانده مارکسیستی به تواضع و فروتنی، سرگذشت اسطوره‌ای مرگ «ناریس» در اثر غرور و خودخواهی را در پیوند به نکوهش خودکامگی در جمله خبری با غرض ثانوی تحذیر و هشدار بازآفرینی کرده است؛ زیرا ناریس پسر جوانی بوده است که چیزی از عشق نمی‌فهمیده و همه دختران دلباخته خود را مسخره می‌کرده است. به همین دلیل دختران از خدایان یونان می‌خواهند تا ناریس را تنبیه کنند و خدایان نیز کاری می‌کنند تا ناریس صورت خود را در آب چشمه‌ای می‌بیند و عاشق خود می‌شود و بر اثر همین عشق و از آنجاکه امکان وصال برای ناریس فراهم نبوده است روزبه‌روز ضعیف می‌شود و جان می‌سپارد (گریمال، بی تا، ج. ۲، ۶۰۵-۶۰۷). پژواک با استفاده از این سرگذشت اساطیری از دولت‌مردان خواسته است که با عبرت‌گرفتن از سرنوشت ناریس از غرور و خودخواهی پرهیز کرده و با تکیه بر عقل، اخلاق و خودشناسی، برای زندگی معنادار و پایدار و تشکیل نظام مبتنی بر ارزش‌های انسانی و اسلامی از وابستگی به نیروی متجاوز شوروی پرهیزند.

تکیه تخت چو بر بازوی دیوان باشد	آدمی حیف که بر تخت سلیمان باشد
اهرمن باشد اگر آدمی حرف دگر است	وای بر آدم اگر پیرو شیطان باشد
روشن است اینکه تباهیم اگر خودبینیم	مرگ نریس چون آینه نمایان باشد
باش آن قطره که روشنگر جان گهر است	نه محیطی که پر از گوهر پنهان باشد

(پژواک، ۱۳۷۹، ص. ۴۸)

ابیات فوق از شعر «وای بر آدم اگر پیرو شیطان باشد» نقل شده است. این منظومه از نظر شکل غزل و از نظر سرمتمنیت غنایی چندصدایی است که شاعر در آن مفاهیم اجتماعی-پایداری را با مسائل اخلاقی-تربیتی درآمیخته است. با توجه به پیرامتنیت آستانگی و نشانه‌های بینامتنی پژواک، این غزل را به استقبال غزل صائب تبریزی با مطلع «نقد جان را لب خاموش نگهبان باشد/ رخنه مملکت دل لب خندان باشد» (تبریزی، ۱۳۶۷، ص. ۱۶۶۶) در هشت بیت سروده است و در بیتی از این منظومه سرگذشت اسطوره‌ای «مرگ ناریس» را در نکوهش وابستگی زمام‌داران رژیم سوسیالیستی افغانستان به نیروی مهاجم شوروی بازتولید کرده است. برپایه شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتنیت ژرار ژنت رابطه حضور اسطوره در این منظومه با پیش‌متن، تک‌گونه‌ای و از گونه تلمیحی بینامتنیت ضمنی است؛ زیرا شاعر سرگذشت مرگ «ناریس» را در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تشبیه تمثیل به‌کار بسته و از بازنمایی روایت اساطیری به دلیل ادبی و استفاده از ابهام هنری خودداری کرده است؛ اما رابطه بینامتنی مقطع غزل فوق با پیش‌متن به دلیل استفاده از تضمین و ارجاع به غزل صائب تبریزی چندگونه‌ای و از گونه‌های ارجاع و نقل قول بینامتنیت صریح است؛ زیرا شاعر آن غزل را با مقطع زیر پایان داده است:

رفتم از بادیه اندر پی صائب پژواک «من و آن شهر که دیوانه فراوان باشد»

(پژواک، ۱۳۷۹، ص. ۴۸)

پژواک در غزل «خودنگری» به تبیین ارزش‌ها و آموزه‌های اخلاقی پرداخته و مفاهیمی را درباره خودنگری، شرم، حیا، نخوت، ناموس، وفا، و ریا را بازتاب داده است. شاعر برای توصیف مخاطبان به پرهیز از تکبر و خودبینی از سرگذشت «نارسیس» سود برده و با این روش مردم را از عواقب غرور و خودنگری هشدار داده است؛ زیرا بر مبنای اساطیر یونانی نارسیس از غرور به زیبایی خود جان می‌سپارد و در محلی که این اسطوره زیبایی می‌میرد نخستین گل نارسیس می‌روید. پژواک این شخصیت اسطوره‌ای را به‌عنوان نماد غرور و خودخواهی بازآفرینی کرده و به یاری سرگذشت این اسطوره یونانی به مخاطبان هشدار داده است که زیبایی و اراده به خود ممکن است به نابودی و پایانی تلخ منجر شود:

از خودنگری شرم، چو آئین حیا بود	آیینه به حیرت ز نظر بازی ما بود
ای کاش نمی‌ماند اثر از خودنگران باز	رویدن نرگس پی نرسیس خطا بود
جز بر اثر نخوت و ناموس نمی‌رفت	سر منزل آرام و دل خسته کجا بود
در مجلس مستان چو نشستیم به رندی	آن نیز چو با خویش نشستیم ریا بود
آن بزم کجا رفت که در حلقه یاران	ذوق سخنی و سخن از مهر و وفا بود

(همان، ص. ۱۶۷)

باتوجه به نشانه‌های سرمتمی و بینامتنی شعر «خودنگری» از غزل‌های چندصدایی عبدالرحمن پژواک است که در پاییز ۱۳۵۹ خورشیدی با درونمایه‌های اجتماعی و عرفانی سروده شده است. شاعر در این منظومه سرگذشت اسطوره‌ای «مرگ نارسیس» را در پیوند به نکوهش غرور و خودبینی بازتولید کرده است. بر مبنای شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتنیت ژرار ژنت رابطه هم‌حضور روایت اساطیری در منظومه فوق با پیش‌متن، تک‌گونه‌ای و از گونه تلمیحی بینامتنیت ضمنی است؛ زیرا شاعر روایت «رویدن گل نرگس پس از مرگ نارسیس» را بدون افشای پیش‌متن یونانی-رومی آن به‌دلیل استفاده از نقش و کارکرد تعلیمی و اخلاقی اسطوره در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تناسب و تشبیه به‌صورت اسلوب معادله به‌عنوان الگوی غرور، خودشیفتگی و خودخواهی بازپروری کرده است.

۲-۲. بازتاب اساطیر یونانی-رومی در شعر بارق شفیعی

بارق شفیعی از طلایه‌داران شعر نو افغانستان و از شاعرانی است که در سروده‌های خود از ضرورت هم‌سویی با اوضاع و شرایط سیاسی-اجتماعی روزگار سخن گفته است. به همین دلیل شعرهایش چشم‌اندازی است از زندگی اجتماعی مردم افغانستان که با لحنی غنایی بیانی رمانتیک و رویکردی سوسیالیستی به وضعیت اجتماعی توجه کرده است (ثروتی، ۱۳۸۶، ص. ۱۴۶). او در اشعار خود از عناصر اساطیری نیز بهره برده است و با استفاده از نمادهای اساطیری مفاهیم مختلف و متنوع را بازتاب داده است. بخشی از تصویرهای اساطیری اشعار شفیعی را اسطوره‌های یونانی-رومی شکل می‌دهد که شاعر با به‌کار بستن آنها عواطف انسانی خود را در پیوند به مفاهیم مختلف بیان کرده است.

«ونوس» ایزدبانوی عشق، زیبایی و باروری در اسطوره‌های روم باستان است که در شعر بارق شفیعی در پیوند به بازتاب مفاهیم مختلف بازتولید شده و شاعر به یاری ظرفیت‌های مختلف این عنصر فرهنگی شده، تصویرسازی و مضمون‌پردازی کرده است.

شفیعی در بندی از شعر «صدای تو!»، سیمای اساطیری «ونوس» را در جمله خبری با غرض ثانوی بیان عظمت و اهمیت، بازآفرینی کرده و به یاری سرگذشت این نماد اساطیر یونانی ضمن بیان غرایز و خواسته‌های سرکوب‌شده خود، معشوق را از نظر زیبایی به ونوس مانند کرده است. این ایزدبانوی اساطیری «در شمار خدایان بزرگ روم نبود و از قرن دوم پیش‌از

میلادی با آفرودیت یونانی یکسان شناخته شد و شخصیت و داستان‌های مربوط به آفرودیت را به وی نسبت دادند» (گریمال، بی‌تا، ج. ۲/۹۳۰). بارق شفیعی باتوجه به جنبه رمانتیک و عاشقانه سیمای فراسویی «ونوس» این ایزدبانو را بازآفرینی کرده و به یاری فراخوانی این اسطوره زیبایی و حُسن، زیبایی‌های معشوق خود را وصف‌نشدنی خوانده است:

آری، تویی فرشته اشعار من تویی لطف چکامه‌های من از جلوه‌های توست
 الهام شعر من تویی زیبا ونوس من آری صدای خامه شاعر صدای توست
 شهورآفرین! به نغمه زیبای زندگی
 (بارق شفیعی، ۱۳۴۲، ص. ۸۱-۸۲)

ابیات فوق از شعر «صدای تو!» نقل شده است. بارق شفیعی این منظومه را با هنجارشکنی در قالب چهارپاره و به‌کار بستن برخی از تصاویر، تعبیر، ترکیبات و واژگان شعر «بت‌تراش» نادرپور در بحر مضارع اخرب مکفوف محذوف/ مقصور سروده است. این منظومه از نظر سرمتیت، در ژانر غنایی با درونمایه عاشقانه آفریده شده که شفیعی در بندی از آن برای توصیف زیبایی معشوق سیمای اساطیری «ونوس» را بازتولید کرده است. برپایه شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتیت ژرار ژنت، رابطه هم‌حضور عنصر فراسویی «ونوس» در سروده مزبور با پیش‌متن، تک‌گونه‌ای و از گونه استعاری بینامتیت ضمنی است؛ زیرا شاعر به یاری کارکرد تشبیهی اسطوره، ونوس را در ساختار استعاری با ژرف‌ساخت مبالغه به صورت استعاره مصرحه مرشحه با الگوی زیبایی بازآفرینی کرده و با پیوند میان «ونوس» و معشوق سرگذشت زیبایی «ونوس» را به گونه نمادین بازخوانی کرده است.

در بسیاری از روایت‌های اساطیری جهان، زن نماد نور، نوآوری، عشق و آزادگی و مظهر مروت، دانایی و بینایی به‌شمار می‌آید. به همین دلیل بارق شفیعی در شعر «شب‌های آشنا» باتوجه به جنبه‌های نمادین سیمای اساطیری «ونوس» این شخصیت اساطیر روم باستان را با رویکرد رمانتیک اجتماعی در پیوند به توصیف مفاهیم اجتماعی در بازتاب بی‌ارزش‌بودن زن، زیبایی و زندگی، و توجه‌نکردن حکام و زمامداران دهه چهل افغانستان به حقوق مدنی زنان در جمله خبری با غرض ثانوی برانگیختن ترحم و دلسوزی مخاطب به‌کار بسته است و به یاری بازآفرینی سرگذشت این ایزدبانوی عشق و زیبایی وضعیت اجتماعی زنان افغانستان را توصیف کرده است:

«اینجا که باد زندگی انگیز نوبهار/ بر سنگ لاله کارد و گل پرورد ز خار/ اینجا که هر بهار/ مشاطه‌گیش را/ در حسن نو عروس طبیعت برد به کار/ وینوس عشق در دل تابوت روزگار/ بی‌جان فتاده است ...» (بارق شفیعی، ۱۳۵۸، ص. ۱۲۲).

باتوجه به نشانه‌های سرمتتی، شعر «شب‌های آشنا» از منظومه‌های نیمایی بارق شفیعی است که در فروردین ۱۳۴۳ خورشیدی در کابل سروده شده است. این شعر در چهار بند با درونمایه رمانتیک اجتماعی آفریده شده است که در بند نخست آن سیمای اساطیری «وینوس»، یعنی ونوس بازآفرینی شده است. براساس شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتیت ژنت رابطه هم‌حضور ونوس در منظومه فوق با پیش‌متن از گونه تشبیهی بینامتیت ضمنی است؛ زیرا شاعر با استفاده از اضافه تشبیهی «وینوس عشق» عشق را از نظر زیبایی به «ونوس» مانند کرده و اسطوره را در ساختار تشبیهی به‌کار بسته است.

۲-۳. بازتاب اساطیر یونانی-رومی در شعر عبدالحی آرین‌پور

عبدالحی آرین‌پور از چهره‌های شاخص شعر معاصر افغانستان است که نخستین تجربه‌های شعری خود را با غزل آغاز کرده و نخستین بار در قالب‌های کلاسیک طبع آزموده است و سپس در قالب‌های نو به‌ویژه چهارپاره سخن آفریده و مانند محمد یوسف آینه، محمود فارانی، ضیاء قاری‌زاده و عده‌ای دیگر به‌شیوه نیما یوشیج گرایش یافته است. شعر آرین‌پور از صلابت کلام فردوسی و رنگینی شعر نظامی با رویکرد رمانتیک مایه گرفته است و شاعر با طبعی وقاد و ذهنی پُرسنده و پویا

مضامین ارزنده و مفاهیم ارزشمند را از مظاهر طبیعت، اجتماع، عشق و ... برگزیده و با عواطف رقیق و کاربرد آرایش‌های لفظی و معنوی بازتاب داده است. بنابراین آراین‌پور از نخستین شاعران نوگرای دههٔ چهل خورشیدی است که از مدت چهل‌و‌اند سال بدین‌سو در راستای شکوفایی شعر فارسی معاصر افغانستان ره‌پوییده و در این زمینه تاکنون خوش درخشیده است (قویم، ۱۳۸۷، ص. ۸۳).

آراین‌پور در تصویرسازی و مضمون‌پردازی گاهی به سراغ نمادهای اساطیری رفته و به‌یاری نقش و کارکرد اسطوره ظرفیت اشعار خود را از نظر معنایی توسعه بخشیده است. او در مجموعهٔ شعری «نهال» یک‌بار به سراغ اساطیر رومی رفته و در شعر «ونوس» با حس و عاطفهٔ رمانتیک و به‌یاری واژه‌ها و ترکیبات زیبا و خوش‌آهنگ و تشبیهات ساده و بلیغ، زیبایی معشوق را توصیف کرده و در مقطع این منظومهٔ روایی نام الههٔ عشق، جمال و زیبایی، یعنی «ونوس» را به معشوق داده است و با این وصف، معشوق را بالاتر از همه زیبایی‌های مادی و صوری توصیف کرده است:

پیش او زانوسوی نیماز زدم گفتم ای خاک پات تاج رؤوس
با چنین پیکر خیال‌انگیز نام پاک تو چیست؟ گفت ونوس
(آراین‌پور، ۱۳۴۳، ص. ۲۱)

باتوجه به نشانه‌های سرمتمی، شعر «ونوس» از چهارپاره‌های رمانتیک عبدالحی آراین‌پور است که با تصاویر رؤیاگونه، خیالی و انتزاعی، باتوجه به احساسات فردی و عشق زمینی در بهار ۱۳۴۱ خورشیدی سروده شده است. شاعر در پیرامتن آستانگی و در آخرین بند این منظومه سیمای اسطوره‌ای «ونوس» را برای توصیف زیبایی معشوق به‌کار بسته و تصویری آکنده از عشقِ اروتیک ارائه کرده است. براساس شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتنیت ژرار ژنت رابطهٔ هم‌حضور اسطوره در این منظومه با پیش‌متن آن در اساطیر روم باستان، تک‌گونه‌ای و از گونهٔ اشاری بینامتنیت ضمنی است؛ زیرا شاعر بدون بازنمایی پیش‌متن، معشوق خود را «ونوس» خوانده و شخصیت اسطوره‌ای ونوس را در جملهٔ خبری با غرض ثانوی توأم توصیف، فضا‌سازی و اغراق، در پاسخ به جملهٔ پرسشی با معنای ثانوی غلو و اغراق به‌کار برده است.

۲-۴. بازتاب اساطیر یونانی - رومی در شعر اسدالله حبیب

اسدالله حبیب از شاعرانی است که با تأثر از رئالیسم سوسیالیستی مضامین متنوعی برای تبیین زمینه‌های عاطفی خود آفریده است و با آنکه به تعهد هنری پای‌بندتر از تعهد سیاسی-ایدئولوژیک است، اما تصویرها و مضامین اشعارش اغلب شعارگونه و به‌ندرت با رنگینی طیف تخیل همراه است (قویم، ۱۳۸۷، ص. ۸۷-۸۸). این تصویرها و مضامین گاهی از نمادهای اساطیر یونانی برگرفته شده و شاعر به‌کمک آنها اندیشه‌های سیاسی-اجتماعی خود را بازتاب داده است.

باتوجه به نشانه‌های فرامتمی و بینامتمی حبیب در شعر «چه در ترانه چه در قصه» ضمن اشاره‌ای کوتاه به کهن‌الگوی روین‌تنی‌جاودانگی، سرگذشت جانب‌داری «پرومته» از انسان و نافرمانی این تایتان اسطوره‌های یونانی از دستور «ژئوس» (یاحقی، ۱۳۹۸، ص. ۲۴۴) را در جملهٔ امری با غرض ثانوی مدح و ستایش بازتولید کرده و با خوش‌باشی، رژیم سوسیالیستی افغانستان را مانند «پرومته» مایهٔ رفاه و رستگاری مردم افغانستان اعاده‌کنندهٔ حقوق کارگران، نجات‌دهندهٔ ملت از فقر و تنگ‌دستی و نابودکنندهٔ اختلاف طبقاتی عنوان کرده است؛ زیرا پرومته نماد مبارزه، ایستادگی و عصیان است که با تمرد از فرمان «ژئوس» از دستورات او مخالفت کرده و از بشریت محافظت و حمایت می‌کند و آتش را به انسان می‌بخشد. به همین دلیل خشم ژئوس را برانگیخته و مجازات می‌شود. حبیب باتوجه به این جنبهٔ نمادین سرگذشت فراسویی پرومته، رژیم سوسیالیستی افغانستان را پرومته‌ای خوانده است که با عصیان در برابر نظام‌های گذشتهٔ پیشاکودتا برای رفاه مردمش تلاش کرده و تفاوت‌های طبقاتی را از بین برده است:

... تو آتشی آور بی مثل یک سیاه‌سبی / پرومته! مشت پر از نور خویش را بگشای / زمین ما چقدر با تموز غصه خورد / و با تفأل پاییز آرزو بندد و در سکوت زمستان / تمام حرف بهارانه را ز یاد برد / تو آمدی و مگر سخت بی‌نشاط و ملول / لب از حکایت آشوب ره فرو بسته / و چشم‌های تو آینه‌های محو سکوت / ز عکس دست به شمشیر و دست بر زه و تیر / ز عکس مشت بلند / ز شکل «نه» مجسم / چو حفره‌ها خالی ... (حبیب، ۱۳۶۲، ص. ۵۱-۵۴).

بر مبنای نشانه پیرامنتیت آستانگی، شعر «چه در ترانه چه در قصه» به کارگران افغانستان اهدا شده است. این منظومه از اشعار نیمایی، نمادین و اسطوره‌ای اسدالله حبیب در مهرماه ۱۳۵۷ خورشیدی است که شاعر با محتوای غنایی و زبانی چندپهلوی و سمبلیک اوضاع اجتماعی افغانستان پیش از کودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ را با دید منفی توصیف کرده و جانب‌دارانه به ستایش نظام حاکم پساکودتای هفتم ثور ۱۳۵۷ خورشیدی پرداخته است. شاعر در این منظومه ضمن بیان اوضاع اجتماعی و ستایش رژیم دست‌نشانده سرگذشت اساطیری پرومته را بازتولید کرده و نظام را به گونه‌ی ضمنی به پرومته تشبیه کرده است. بر مبنای شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامنتیت ژرار ژنت حضور بینامنتی اسطوره در سروده فوق چندگونه‌ای و از گونه‌های تلمیحی و تشبیهی بینامنتیت ضمنی است؛ زیرا شاعر به دلیل استفاده از ابهام هنری و زبان نمادین اسطوره سرگذشت پرومته را در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تشبیه بازآفرینی کرده و نظام حاکم سوسیالیستی افغانستان را به پرومته مانند کرده است.

۲-۵. بازتاب اساطیر یونانی-رومی در شعر سرور آذرخش

سرور آذرخش شاعری است که منظومه‌هایش «بیشتر رنگ اجتماعی دارد و گاهی از گلوی اشعارش صدای شکوه و پرخاش بلند می‌شود» (قویم، ۱۳۸۷، ص. ۲۴۹). به همین علت و به دلیل اختناق سیاسی حاکم، آذرخش مفاهیم سیاسی و اجتماعی را به یاری عناصر نمادین بازتاب داده و در نمادپردازی‌های خود گاهی از نمادهای اساطیری استفاده کرده است. آذرخش در شعر «تا آستان آتش» به مسائل رمانتیک و عاشقانه پرداخته است و در پیوند به بازتاب عواطف عاشقانه سیمای اسطوره‌ای «پرومته» را بازآفرینی کرده و به یاری سرگذشت به زنجیر کشیده‌شدن این تایتان اسطوره‌های یونانی تصویری عاشقانه و رمانتیک آفریده است.

«... شب لبریز است / از بی‌نهایت / و من لبریزم / از انتقام / با من بیا عزیز! / - شب زمهریر تیره و دلگیر است / تا بر قله فراز آیم / کانجا پرومته / در زیر آفتاب به زنجیر است» (آذرخش، ۱۳۷۸، ص. ۱۶).

باتوجه به نشانه سرمنتی شعر «تا آستان آتش»، منظومه‌ای است نیمایی با درونمایه غنایی که آذرخش در آن مفاهیم عاشقانه را با زبان نمادین بیان کرده و در پیوند به بازتاب عواطف عاشقانه از سیمای اساطیری «پرومته» در جمله خبری با غرض ثانوی توصیف و فضا سازی یاری جسته است؛ زیرا در نظر آذرخش پرومته مظهر عشق و ایثار است که عاشقانه آتش را به بشر ارزانی داشته و از دستور «ژئوس» سرپیچی کرده و با سرگذشت تراژیک خود درس عشق و ایثار داده است. بنابراین براساس شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامنتیت ژرار ژنت رابطه فراخوانی «پرومته» در منظومه فوق با پیش‌متن تک‌گونه‌ای و از گونه تلمیحی بینامنتیت ضمنی است؛ زیرا شاعر داستان مجازات پرومته توسط ژئوس را به دلیل بهره‌گیری از ظرفیت نمادین و زیباشناختی اسطوره بدون افشا و بازنمایی پیش‌متن در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تناسب بازآفرینی کرده است.

۲-۶. بازتاب اساطیر یونانی-رومی در شعر عبدالقیوم قویم

عبدالقیوم قویم از شاعران و ادب‌پژوهان مطرح افغانستان است که در شعر «کارگر» از حقوق کارگران و کشاورزان دفاع کرده و با رویکرد سوسیالیستی به نکوهش اختلاف طبقاتی پرداخته است. او برای توصیف و ستایش ایثار و فداکاری طبقه فرودست جامعه سرگذشت فداکاری پرومته و عصیان این «تایتان» از فرمان «ژئوس» را با نماد اعتراض نور و نیکوکاری در جمله امری با غرض ثانوی ستایش و تعظیم بازتولید کرده است.

«ای هستی تو رونق دنیای زندگی / پیکار تو کشنده اهریمن ستم / از آسمان خشم فرود آر بی‌امان / باران انتقام پیاپی ز حد فزون / بر فرق دشمنان تبه‌کار خویشتن *** برخیز با شتاب / برگیر پتک رزم / بستیز با عدو / مردانه و دلیر / در گوش خصم خلق / بر خوان تو قصه‌های نبرد ستم‌کشان / از قصه سپر تک نام‌آور زمان / از کاوه وز پرومته پر ز افتخار ...» (درکوجه‌های سرخ شفق، ۱۳۶۰، ص. ۳۱-۳۲).

شعر «کارگر» از نظر شکل نیمایی و باتوجه به نشانه‌های سرمتمی، غنایی با درونمایه اجتماعی-سوسیالیستی است که در اردیبهشت ۱۳۶۰ خورشیدی در توصیف کارگران و نکوهش اختلاف طبقاتی سروده شده و در بندی از آن سرگذشت اساطیری «پرومته و کاوه» بازآفرینی شده است. براساس مؤلفه آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتنیت ژرار ژنت رابطه هم‌حضور اسطوره با پیش‌متن، تک‌گونه‌ای و از گونه تلمیحی بینامتنیت ضمنی است؛ زیرا شاعر روایت‌های «قیام کاوه و نافرمانی پرومته از دستور ژئوس» را به صورت ضمنی بدون افشا و بازنمایی پیش‌متن در پیوند به مسائل ایدئولوژیک در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تناسب به‌عنوان نماد و الگوی طبقه کارگر به‌کار بسته است.

۲-۷. بازتاب اساطیر یونانی-رومی در شعر عظیم شهبال

شهبال از شاعران کم‌تر شناخته‌شده، اما پیش‌گام در شعر سوسیالیستی افغانستان است که در تصویرپردازی و مضمون‌سازی گاهی از اساطیر یونانی-رومی یاری جسته و با کاربست نمادین اسطوره اندیشه‌های سوسیالیستی خود را آفتابی کرده است. او در اشعار پیش‌از کودتای هفتم ثورش به بهانه مبارزه و انتقاد از فقر حاکم بر قشر کارگر و کشاورز جامعه به نکوهش نظام‌های حاکم پیشاکودتای مارکسیستی افغانستان پرداخته است و در سروده‌های پس‌از پیروزی کودتا نظام سوسیالیستی حاکم و نیروی مهاجم شوروی را ستایش کرده و با قباح‌زدایی از فجایع آن روزگار به دفاع از رژیم دست‌نشانده مزدور پرداخته است (دانشگر و همکاران، ۱۴۰۱، ص. ۶۴).

شهبال در شعر «آرزو» با زبانی نمادین و چندپهلوی و با چشم‌پوشی از ضعف و ناتوانی حکومت سوسیالیستی افغانستان کاستی‌های رژیم حاکم را توجیه کرده و در این راستا از روایت نقطه‌ضعف رویین‌تنی آشیل و اسفندیار در جمله خبری با غرض ثانوی بزرگ‌نمایی سود برده است؛ زیرا آشیل از قهرمانان اساطیری یونان باستان در جنگ تروا به‌شمار می‌آید که تمام بدن جز پاشنه پاهایش رویین بوده است و در نبرد تروا از همین نقطه توسط «پاریس» زخم برمی‌دارد و نابود می‌شود (دیکسون‌کندی، ۱۳۸۵، ص. ۴۰). اسفندیار از شخصیت‌های اساطیر ملی است که هنگام آب‌تنی در چشمه‌ای معروف چشمش بسته می‌ماند و تنها همین عضو آسیب‌پذیر می‌شود تا سرانجام به دست رستم و با چاره‌گری سیمرغ با تیر گز از پای در می‌آید و می‌میرد (باحقی، ۱۳۹۸، ص. ۴۰۴).

عظیم شهبال در شعر «آرزو» هنگام تبیین روایت نقطه‌ضعف «آشیل و اسفندیار» در گفتگو با شخصیت اسطوره‌ای-حماسی رستم، نسبت به ضعف رویین‌تنان اسطوره‌ای ابراز تأسف می‌کند و با بازخوانی کهن‌الگوی جاودانگی در اساطیر یونانی و ایرانی به صورت ضمنی ضعف و ناتوانی رژیم را توجیه می‌کند.

«رویین تنان / آسیب پذیرترند / که آنان را نیز / وضعی است در وجود / وضعی / عظیم / عظیم / چونان پاشنه آشیل / چونان چشمان اسفندیار *** رویین تنان / بی شکیب ترند / آه ... ای رستم! / کاش رویین تن نبودند / آنان / کاش / کاش» (شهبال، ۱۳۶۹، ص. ۸۹-۹۰).

باتوجه به نشانه سرمتمی، شعر «آرزو» منظومه‌ای است سپید، روایی و ایدئولوژیک که در ۱۳۶۴ خورشیدی با زبان نمادین و اسطوره‌ای سروده شده و شاعر در آن سرگذشت ضعف رویین‌تنی «آشیل و اسفندیار» را در توجیه کاستی‌های نظام حاکم به‌کار بسته است. بر مبنای شاخص آشکارشدگی و پنهان‌سازی بینامتنیت ژنت رابطه حضور بینامتنی سرگذشت اساطیری در منظومه فوق با پیش‌متن، چندگونه‌ای و از گونه‌های تلمیحی و اشاری بینامتنیت ضمنی است؛ زیرا شاعر ضمن مخاطب‌ساختن

«رستم»، سرگذشت رویین تنی آشیل و اسفندیار را بدون بازنمایی پیش‌متن به‌دلیل ادبی، زیبایی‌شناختی و ایدئولوژیک در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تشبیه و تناسب همچون نماد و الگوی قهرمانان آرمانی و کاریزماتیک بازآفرینی کرده و به‌یاری بازتولید روایات اساطیری مزبور ضعف و ناتوانی نظام حاکم را توجیه کرده است.

بر مبنای نشانه‌های بینامتنی، شهبال در شعر «آتش پرومته»، سیمای اساطیری پرومته از تایتان‌های اساطیر یونانی (یاحقی، ۱۳۹۸، ص. ۲۴۴) را در جمله خبری با غرض ثانوی توصیف و فضاسازی، بازآفرینی کرده است و ضمن به‌هم‌آمیختن عواطف عاشقانه و درونمایه‌های اجتماعی پیرامون عشق به میهن و توجیه جنگ و صلح با دشمنان میهن و مردم ابراز نظر کرده است. او با استفاده از ظرفیت تصویرسازی و مضمون‌آفرینی فراخوانی شخصیت اسطوره‌ای پرومته عواطف انسانی و مفاهیم سیاسی ایدئولوژیک را بازتاب داده است:

ای قلب پر تپش، تپشت، عاشقانه باد عشق تو و محبت تو صادقانه باد
تو ز آتش پرومته آتش گرفته‌ای ای سوز سینه، شعله تو پر زبانه باد
(شهبال، ۱۳۶۹، ص. ۷۷-۷۸)

از نظر سرمتنیت، شعر «آتش پرومته» غزل چندصدایی با درونمایه عاشقانه و اجتماعی است که عظیم شهبال آن را در آذر ۱۳۶۴ خورشیدی با رویکرد سوسیالیستی سروده است و در بیتی از این منظومه روایت اساطیری «آتش پرومته» را بازتولید کرده است. بر مبنای شاخصه‌های بینامتنیت ژنت رابطه حضور عنصر اسطوره‌ای در سروده فوق با پیش‌متن، چندگونه‌ای و از گونه تلمیحی و تشبیهی بینامتنیت ضمنی است؛ زیرا شاعر سرگذشت پرومته را در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تشبیه و تناسب بدون بازنمایی پیش‌متن به‌دلیل بهره‌گیری از ابهام هنری باز تولید کرده و سوز سینه خود در عشق به میهن را به «آتش پرومته» مانند کرده است.

جدول کیفیت تأثیر بلاغی و کارکرد مفهوم‌سازی اساطیر یونانی-رومی در شعر معاصر افغانستان

ردیف	عناصر اساطیری	مفاهیم بازتاب یافته	کارکرد بلاغی اسطوره	گونه‌شناسی روابط بینامتنی اسطوره
۱	اکو	ستایش زن و زیبایی‌های زنانگی؛ توصیف تعهد و وفای زنان.	اسطوره اکو در جملات خبری بدون غرض ثانوی به‌صورت روایی در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تناسب با نماد و الگوی تعهد وفاداری به‌کار رفته است.	تلمیحی و اشاری بینامتنیت ضمنی
۲	پان	نکوهش خودخواهی، خودکامگی و بی‌وفایی برخی از مردان.	اسطوره پان، در جمله‌های خبری بدون غرض ثانوی به‌صورت روایی در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تناسب با الگوی خیانت و خودخواهی بازآفرینی شده است.	تلمیحی و اشاری بینامتنیت ضمنی
۳	نارسیس	توصیه و هشدار به زمامداران رژیم سوسیالیستی افغانستان؛ تشویق به اجتناب از خودشیفتگی؛ نکوهش غرور و تکبر.	اسطوره نارسیس، در جمله‌های خبری با غرض‌های ثانوی هشدار، تحذیر، تأسف و توبیخ، در ساختارهای تلمیحی و استعاری، با ژرف‌ساخت تشبیه و تناسب، به صورت تشبیه تمثیل و اسلوب معادله و به عنوان نماد و الگوی غرور، خودشیفتگی و خودکامگی بازتولید شده است.	تلمیحی بینامتنیت ضمنی

تلمیحی، تشبیهی و اشاری بینامتنیت ضمنی	اسطوره پرومته در جمله‌های امری و خبری با غرض‌های ثانوی مدح و ستایش؛ توصیف و فضاسازی؛ بیان عظمت و اهمیت در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تشبیه و تناسب به عنوان نماد و الگوی ایثار و ایستادگی، فداکاری و زحمت‌کشی و به‌عنوان مظهر آگاهی و مهربانی باززایی شده است.	نکوهش جنگ‌های داخلی؛ شکایت از نبود افراد آگاه و اندیشمند برای مدیریت بحران کشور؛ قباحت‌زدایی و ستایش رژیم سوسیالیستی؛ توصیف کار و کارگر، و دفاع از حقوق کارگران و کشاورزان؛ بازتاب مفاهیم میهن‌دوستی؛ نکوهش اختلاف طبقاتی.	پرومته	۴
اشاری و تشبیهی بینامتنیت ضمنی	اسطوره ونوس، در جمله‌های خبری با غرض‌های ثانوی بیان عظمت و اهمیت، ترحم و دلسوزی، توصیف و فضاسازی در ساختارهای استعاری و تشبیهی با ژرف‌ساخت مبالغه و اغراق به صورت استعاره مصرحه مرشحه و اضافه تشبیهی، به‌عنوان نماد عشق و الگوی زن و زیبایی بازآفرینی شده است.	توصیف عشق و بیان عواطف عاشقانه؛ ستایش زن و زیبایی؛ انتقاد از توجه‌نکردن رژیم‌های پیشاکودتا به حقوق زنان.	ونوس	۶
تلمیحی بینامتنیت ضمنی	آشیل، در جمله خبری با غرض ثانوی تعظیم و بزرگ‌نمایی در ساختار تلمیحی با ژرف‌ساخت تشبیه و تناسب، به‌عنوان نماد قهرمانان آرمانی و کاریزماتیک بازتولید شده است.	توجیه ضعف و ناتوانی رژیم سوسیالیستی؛ قباحت‌زدایی از استبداد حاکم و نیروی متجاوز شوروی.	آشیل	۷

یافته‌ها

یافته‌های این پژوهش با موضوع «بررسی تأثیر بلاغی بازتاب شخصیت‌های اساطیر یونانی-رومی در شعر معاصر افغانستان» به شرح زیر است:

۱. شاعران معاصر افغانستان عناصر اساطیر یونانی-رومی «نارسیس، اکو، پان، ونوس، پرومته و آشیل» را به‌گونه‌های اشاری، تشبیهی و تلمیحی بینامتنیت ضمنی در بازتاب مفاهیم عاشقانه، اروتیک، سوسیالیستی، ایدئولوژیک، پایداری، تربیتی و میهنی بازآفرینی کرده‌اند.

۲. پیشگامان شعر معاصر افغانستان این عناصر اساطیری را در پیوند به بازتاب موضوعاتی چون ستایش تعهد و وفای زنان، خیانت و خودخواهی مردان، نکوهش خیره‌سری و خودکامگی زمامداران، توصیه به تواضع و اجتناب از تکبر و غرور، توصیف زیبایی معشوق، نکوهش بی‌ارزش‌بودن زن و زیبایی در میهن، ستایش رژیم سوسیالیستی و ایدئولوژی سوسیالیسم، توجیه کاستی‌های دولت دست‌نشانده، عواطف میهنی و بیان مفاهیم مرتبط با مردم‌دوستی به‌کار بسته‌اند.

۳. طرح اساطیر یونانی-رومی برای تقویت مواضع حماسی، پایداری و ایدئولوژیک در شعر فارسی معاصر افغانستان به‌دلیل تجاوزهای پیاپی اجانب به این خطه مجاهدپرور و استبداد داخلی نسبت به سایر کارکردهای اسطوره برجستگی دارد و شاعران معاصر با این رویکرد مخاطبان را در برابر استبداد سیاسی و نیروی متجاوز به مبارزه فراخوانده و در بازتاب درونمایه‌های پایداری و ایدئولوژیک از اساطیر یونانی-رومی یاری جسته‌اند.

۴. توجه و تمرکز شاعران معاصر افغانستان به سرگذشت اسطوره‌ای «پرومته» نسبت به سایر عناصر اساطیر یونانی نشان می‌دهد که شاعران این کشور از ظرفیت‌های تصویرسازی و مضمون‌آفرینی این عنصر اسطوره‌ای به‌دلیل بازتاب مفاهیم اجتماعی، پایداری و ایدئولوژیک سود برده‌اند؛ زیرا «پرومته» از نگاه نمادشناسی سمبل عصیان و ایستادگی و مظهر دادخواهی و ظلم‌ستیزی و طبقه فرودست است. به همین دلیل شاعران معاصر افغانستان به‌منظور تشویق مردم به شکل‌دهی جنبش‌های مقاومت ملی برای مبارزه در برابر استبداد داخلی از این شخصیت اساطیر یونانی استفاده کرده‌اند.
۵. باتوجه به نشانه‌های پیرامنتیت آستانگی و نشانه‌های سرمتمی شاعران معاصر افغانستان اغلب مضامین و روایات اساطیری یونانی و رومی را به مناسبت اوضاع سیاسی-اجتماعی، عواطف عاشقانه، مفاهیم تربیتی و اخلاقی، مفاهیم پایداری و ایدئولوژیک باتوجه به ویژگی‌های زیباشناختی جریان‌های شعری رمانتیک، سوسیالیستی، پایداری، تعلیمی و عرفانی، به‌عنوان شخصیت‌های الگو، آرمانی و کاریزماتیک بازآفرینی کرده‌اند.
۶. اساطیر یونانی-رومی در شعر فارسی معاصر افغانستان در جملات خبری و امری با غرض‌های ثانوی هشدار، تحذیر، تأسّف، توبیخ، ستایش، توصیف، فضاسازی، بیان عظمت و اهمیت، ترحم و دلسوزی، اغراق، تعظیم و قباحت‌زدایی در ساختارهای تلمیحی، استعاری و تشبیهی با ژرف‌ساخت تناسب، اغراق و تشبیه، و به‌صورت‌های استعاره مصرحه مرشحه، اضافه تشبیهی، تشبیه تمثیل و اسلوب معادله با نماد و الگوی تعهد، وفاداری، خودشیفتگی، خودکامگی، ایثار، فداکاری، عصیان، ایستادگی، آگاهی، مهربانی، زیبایی، زندگی و قهرمان آرمانی بازآفرینی شده‌اند.

منابع

- آرین‌پور، عبدالحی (۱۳۴۳). *نهای (مجموعه اشعار)*. مطبعة دولتی.
- آذر، اسماعیل (۱۳۹۵). *تحلیلی بر نظریه‌های بینامتنیت ژنتی. فصلنامه پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی*، ۷(۲۴)، ۱۱-۳۱.
- <https://sanad.iau.ir/journal/lit/Article/527493?jid=527493>
- آذرخش، سرور (۱۳۷۸). *در النقای رگ و خنجر (مجموعه شعر)*. میوند.
- اجیه، تقی، و قادری، فاطمه (۱۴۰۰). *کارکرد بلاغی و ساختاری آیه ۱۷ سوره انفال در شرح التعرف و مرصاد العباد با رویکرد بینامتنیت. فنون ادبی*، ۱۳(۱)، ۵۹-۷۶. [10.22108/LIAR.2020.121464.1795](https://doi.org/10.22108/LIAR.2020.121464.1795)
- بارق شفیع، محمد حسن (۱۳۴۲). *ستاک (دفتر شعر)*. مطبعة دولتی.
- بارق شفیع، محمد حسن (۱۳۵۸). *شهر حماسه (دفتر شعر)*. بیهقی.
- پژواک، عبدالرحمن (۱۳۷۹). *بانوی بلخ (مجموعه اشعار)*. پژواک.
- پژواک، عبدالرحمن (۱۳۹۸). *پژواک خاموشی (گزیده شعرهای عبدالرحمن پژواک)* (به انتخاب نورمحمد نورنیا). آمو.
- تبریزی، صائب (۱۳۶۷). *دیوان صائب تبریزی (ج. ۴، به کوشش محمد قهرمان)*. علمی و فرهنگی.
- ثروتی، بهروز (۱۳۸۶). *مویه‌های پامیر: شعر فارسی در افغانستان امروز*. الهدی.
- حبیب، اسدالله (۱۳۶۲). *خط سرخ (مجموعه شعری)*. اتحادیه نویسندگان افغانستان.
- دانشگر، محمد، قاسم‌زاده، سیدعلی، و چهرقانی، رضا (۱۴۰۱الف). *بازخوانی نقش و کارکرد فراخوانی شخصیت‌های اسطوره‌ای در شعر پایداری افغانستان (مطالعه موردی اشعار واصف باختری بر اساس نظریه ژرار ژنت)*. *ادبیات پایداری*، ۱۴(۲۶)، ۱۵۲-۱۲۷. <https://ensani.ir/fa/article/517056>
- دانشگر، محمد، قاسم‌زاده، سیدعلی، و چهرقانی، رضا (۱۴۰۱ب). *تحلیل بینامتنی مضامین و روایات اساطیری-حماسی در شعر پیش‌گامان رئالیسم سوسیالیستی افغانستان (با تکیه بر نظریه ژرار ژنت)*. *ادبیات پارسی معاصر*، ۱۲(۲)، ۴۷-۶۹.
- [10.30465/COPL.2023.43244.3875](https://doi.org/10.30465/COPL.2023.43244.3875)

- در کوچه‌های سرخ شفق (گزینۀ شعر امروز) (۱۳۶۰). مطبعۀ پوهنتون کابل.
- دیکسون کندی، مایک (۱۳۸۵). *دانشنامه اساطیر یونان و روم* (رقیه بهزادی، مترجم). طهوری.
- ذوالقدر، محجوبه، چهرقانی، رضا، و قاسم‌زاده، سیدعلی (۱۳۹۸). تحلیل بینامتنی تلمیحات در شعر محمدکاظم کاظمی. *کاوش‌نامه*، ۲۰ (۴۱)، ۱۹۵-۲۱۹. <https://ensani.ir/fa/article/536072>
- شمیسا، سیروس (۱۴۰۰). *اساطیر و اساطیرواره‌ها*. هرمس.
- شهبال، عظیم (۱۳۶۹). *عقابان خبیر (دفتر شعر)*. مطبعۀ دولتی.
- شهیر، سیدهاشم، و چهرقانی، رضا (۱۴۰۰). بررسی سنت استقبال در دیوان واصل کابلی. *فنون ادبی*، ۱۳ (۲)، ۱۰۵-۱۲۴.
- [10.22108/LIAR.2021.127616.1982](https://doi.org/10.22108/LIAR.2021.127616.1982)
- صباغی، علی (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی محورهای سه‌گانه بینامتنیت ژنت و بخش‌هایی از نظریۀ بلاغت اسلامی، پژوهش‌های ادبی، ۹ (۳۸)، ۵۹-۷۱. <https://lire.modares.ac.ir/article-41-1522-fa.html>
- قویم، عبدالقیوم (۱۳۸۷). *مروری بر ادبیات معاصر دری*. سعید.
- گریمال، پیر (بی‌تا). *فرهنگ اساطیر یونان و روم* (ج. ۲، احمد بهمنش، مترجم). دانشگاه تهران
- نامورمطلق، بهمن (۱۳۸۶). ترامنتیت مطالعه روابط یک متن با دیگر متن‌ها. *پژوهشنامه علوم انسانی*، ۵۶ (۲)، ۸۳-۹۸.
- <https://ensani.ir/fa/article/143022>
- نامورمطلق، بهمن (۱۳۹۵). *بینامتنیت (از ساختارگرایی تا پسامدرنیسم)*. سخن.
- نامورمطلق، بهمن (۱۳۹۴). *درآمدی بر بینامتنیت: نظریه‌ها و کاربردها*. سخن.
- نامورمطلق، بهمن (۱۳۹۱). گونه‌شناسی بیش‌متنی. *پژوهش‌های ادبی*، ۹ (۳۸)، ۱۵۲-۱۳۹.
- <https://lire.modares.ac.ir/article-41-6896-fa.html>
- وارنر، رکس (۱۳۸۹). *دانشنامه اساطیر جهان* (ابوالقاسم اسماعیل‌پور، مترجم). نشر اسطوره.
- یاحقی، محمدجعفر (۱۳۹۸). *فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها*. فرهنگ معاصر.

References

- Anonymous (1981). *Dar Kochehay-e Sorkh-e Shafaq*. Kabul University Press. [In Persian].
- Aryanpur, A. H. (1964). *Nehal (A collection of poems)*. Government Press. [In Persian].
- Azar, A. (2016). An analysis of Genette's intertextuality theories. *Journal of Literary Criticism & Stylistics Research*, 7(13), 11- 31. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1571028/> [In Persian].
- Azarakhsh, S. (1999). *Dar Elteqay-e Rag- u Khanjar (A collection of poems)*. Maiwand Press. [In Persian].
- Bareq Shafiei, M. H. (1963). *Setak (Poetry Notebook)*. Government Press. [In Persian].
- Bareq Shafiei, M. H. (1979). *Shahr-e Hammase [epic city] (Poetry Notebook)*. Bayhaqi Press. [In Persian].
- Daneshgar, M., Qasemzade, S. A., & Chehrehani, R. (2022b). Intertextual analysis of mythological-epic themes and narratives in the poetry of the pioneers of Afghan socialist realism (based on Gérard Genette's theory of intertextuality). *Journal of Contemporary Persian Literature, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)*, 12(2), 45-69. [10.30465/copl.2023.43244.3875](https://doi.org/10.30465/copl.2023.43244.3875) [In Persian].
- Daneshgar, M., Qasemzade, S. A., & Chehrehani, R. (2022a). Revisiting the role and function of mythical figures in Afghanistan resistance poetry (a case study of Wasef Bakhtari's poems based on Gérard Genette's theory). *Journal of Resistance Literature (Shahid Bahonar University of Kerman)*, 14(26), 127-152. [10.22103/jrl.2022.3488](https://doi.org/10.22103/jrl.2022.3488) [In Persian].
- Dixon Kennedy, M. (2006). *Encyclopedia of Greco and Roman Mythology* (R. Behzadi, Trans.). Tahoori Publication. [In Persian].

- Ezhiye, T., & Qaderi, F. (2021). Rhetorical analysis of verse 17 of Surah Anfal using the intertextuality approach: The cases of Sharh al-Ta'arof and Mersad al-'ibad. *Journal of Literary Arts*, 13(1), 59-76. [10.22108/liar.2020.121464.1795](https://doi.org/10.22108/liar.2020.121464.1795) [In Persian].
- Grimal, P. (n.d). *Dictionary of Greco-Roman mythology* (A. Behmanesh, Trans.). University of Tehran Press. [In Persian].
- Habib, A. (1983). *Khatt-e Shorkh (Poetry collection)*. Writers Union of Afghanistan. [In Persian].
- Namvar Motlaq, B. (2015). *An introduction to intertextuality; Theories and applications*. Sokhan Publication. [In Persian].
- Namvar Motlaq, B. (2008). Transtextuality; the study of the relationships of a text with other texts. *Journal of Humanities (Shahid Beheshti University)*, (56), 83-98. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/758338/> [In Persian].
- Namvar Motlaq, B. (2016). *Intertextuality (from structuralism to postmodernism)*. Sokhan Publication. [In Persian].
- Namvar Motlaq, B. (2013). Hypotextual Genrologie. *Journal of Literary Research*, 9(38), 139-152. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/984145/> [In Persian].
- Pazhwak, Ab. R. (2000). *Banoy-e Balkh [The lady of Balkh] (A collection of poems)*. Pazhwak Publication. [In Persian].
- Pazhwak, A. R. (2019). *Pazhwak-e Khamoshi [The echo of silence] (A selection of Abdulrahman Pazhwak's Poems)* (N. M. Noor, Ed.). Amu Publication. [In Persian].
- Qawim, Ab. Q. (2008). *A review of contemporary Dari poetry* (2nd ed.). Saeed Publicatio. [In Persian].
- Sabghi, A. (2013). A comparative study of the three axes of Genette's intertextuality and parts of the theory of Islamic rhetoric. *Journal of Literary Research*, 9(38), 59-72. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/984141/> [In Persian].
- Servati, B. (2007). *Moyehay-e Pamir [Pamir Wailing]; Persian poetry in today's Afghanistan*. Al-hoda Press. [In Persian].
- Shahbal, A. (1990). *Oqaban-e Khaybar [Khaybar' Eagles] (Poetry Notebook)*. Government Press. [In Persian].
- Shahir, S. H., & Chehreghani, R. (2021). A study of the literary tradition of "Esteqbal" in Vasel Kaboli's poems. *Journal of Literary Arts*, 13(2), 107-126. [10.22108/liar.2021.127616.1982](https://doi.org/10.22108/liar.2021.127616.1982) [In Persian].
- Shamisa, S. (2021). *Asatir va Asatirware-ha [Mythology and mythologies of species]* (2nd ed.). Hermes Publication. [In Persian].
- Tabrizi, S. (1998). *Diwan-e Saib Tabrizi* (M. Ghahreman, Ed.). Elmi Farhangi Publication. [In Persian].
- Warner, R. (2010). *Encyclopedia of world mythology* (A. Esmailpour, Trans.) (4th ed.). Ostureh Press. [In Persian].
- Yahaghi, M. J. (2019). *The dictionary of myths and fiction in Persian literature* (6th ed.). Farhang-e Moaser Publication. [In Persian].
- Zolghadr, M., Chehrghani, R., & Ghasem Zadeh, S. A. (2019). Intertextual analysis of Telemities. *Kavoshnameh in Persian Language and Literature*, 20(42), 195-219. [10.29252/kavosh.2019.1666](https://doi.org/10.29252/kavosh.2019.1666) [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی